

ne milites debilitata corpora curare non valuerant, atque Veneris die qui tunc illuxerat, carnibus vesci religio erat, trepidantes cunctorum animos, neque enim quid ederent præter laridum & porcinã, ex clasis com meatu suppetebat, Ximenius bene ominando religione exoluit, & qua pollebat authoritate, facultatem carnes edendi dedit. Ergo postquam cibo refecti sunt, ad se omnes conuocat, & ad hunc modum allocutus est. Si existimarem Hispani viri, fortibus animis, vllis verbis aut necessitudinibus fiduciam addi, haud ego ad vos in præsentia, homo parum ad loquendum instructus, & in castrensi vita nunquam versatus, sed vnus aliquis ex vestris ducibus prodijisset, quem & eloquentia præstare, & vobis beneuolentia, & laborum communionem coniunctum esse intellexissem. At quoniã mihi persuasum est, vos omnes ad hanc Africanam expeditionem inflammatos esse, in qua & Dei Opt. Max. causa agitur, & reip. cõseruatio vertitur: quid autem religioni & patriã omnes debeamus, neminem vestrum arbitror ignorare: cum bellum inquam, sacrum geramus, pro aris & focis, vt dici solet: volui hoc potissimum tempore, quando ad aleę iactum deuentum est, ego ipse alacritatem vestrã intueri, & animorum præstantiam contemplari. Audiebatis multam iam annis, littora Hispana ab hostibus nostris miserè vastari: abduci liberos vestros in durissimam Afrorum seruitutem: filias & vxores indignè violari: terrorem denique maximum omnium capitibus imminere. Cupiebatis cum illis configere, tot iniuriarum vindictam sumpturi. Id. vt vobis liceret, cum à me crebris vocibus patria efflagitasset, decreui tandem selectos milites, quales vos estis, per viros præstantissimos congregare. Viderunt ex cunctis Hispaniẽ vrbi bus matres familias nos egredientes, & ad aras templorum fusę nostram victoriam Deo commendarunt. Expectant cum triũpho nostrum reditum, liberosque suos ex Maurorum ergastulis vestra virtute solutos, in amplexu se iam iam habituras sperant. Habetis ante oculos, quem tandiu optastis diem. En illa regio infesta & inimica, adsunt hostes adhuc insultantes, & vestrum sanguinem impotèter sitiẽtes. Quare præsentibus estote animis, atque orbi vniuerso hodie declarate, non tam robur vobis ad patriam defendendam hucusq; defuisse, quàm occasionem & insignem aliquem ducem, qui vos ad hanc laudem obtinendam instigaret, & conduceret. Ego ante alios primus memet periculo obijciã, qui sic animatus huc tandem prodi

DE REBUS GESTIS

ui, ut aut strenuè dimicantes hodie victoriam adipiscamur, aut si id
 minimè superi concesserint, quod abominor, omnes pariter confos-
 si concidamus. Nam vbi melius Antistes Deo sacer occumbet, quã
 pro religione depugnans? Nec ego primus hanc gloriam videbor
 affecutus: sic enim multi, qui me in Toletana dignitate antecesserunt,
 mortè pulcherrimã pugnantes oppetiere. Hęc dicens aciem proce-
 dere iubebat, seq; militibus comitè dabat. Cũcti eius oratione mirũ
 in modũ incitati Ximenium circũstetere, orantes vt pugna abscē-
 deret, ipsisq; prælij cõfliktum cõmitteret: eam enim operã religioni
 & reip. nauaturos, vt ipsum suscepti negotij nunquã pœniteret. Cef-
 sit cõmunibus omniũ precibus Ximenius: atq; etatis & personæ suæ
 memor, in Petrũ Nauarrum eam curã reijciens, Merfalcabitanã ar-
 cem se recepit: sacram ediculã ingressus, quæ diuo Michaëli dedicata
 est, in genua procubens, passis manibus in cælum intentus, multis la-
 chrymis Deum precabatur, vt suis Christianis præsidio esset. Petrus
 Nauarrus vt ingentem Maurorũ & Numidarum multitudinẽ colles
 occupasse vidit, ne nostri quos maritimi æstus, & labor eius diei lassã
 uerant, impares in congressu essent timuit: belli autẽ principio parũ
 prosperè nostris succedente, fiduciam & vires hostibus auctũ iri non
 dubitabat. Quare secũ deliberare cœpit, an in posterum diem confi-
 ctum differret, intereaq; hostes in timore cõtineret, an alacritatem
 militum secutus, tãdem de summa belli eo die decerneret. Vt cũcta
 tionem magis approbaret diei tẽpestas in primis faciebat, erat enim
 hora propemodum nona, metuebat igitur ne iam appetentibus te-
 nebris præliũ inceptũ intermitteretur, & noctis interuẽtu noua ex-
 oriretur rerum facies, paruo enim momento belli res plerunque in
 alteram partem inclinat. Animi itaque dubius ad Ximenium re-
 dire decreuit, eius sententiam antequam quicquam tentaret rogatu-
 rus. Is experientissimi Imperatoris dubitatione permultum cõmo-
 tus, neque quid consulere satis certus, cũ se collegisset, in hac (inquit)
 vir fortissime pugna, Christus summi Patris filius, & seductor Mau-
 rorum Mahometus in certamen descendunt, omnem cunctatio-
 nem non solũ damnosam, sed impiam esse arbitror. Quare om-
 ni deposita formidine, milites tuos, vt cum hostibus manus con-
 ferant iubeto: certa enim mihi spes est, te hodie victoriam magna
 cum laude reportaturum. Diuinum id potius oraculum, quàm vl-
 lius hominis consilium fuisse, quæ sunt postea insecuta declararunt:

nisi

nisi enim eo die pugnatū fuisset, Oranum capi nō poterat. Vix post tres horas à capta vrbe, Trimesenius Messuarus, qui autoritate & potētia à rege est secūdus, cū magna peditū & equitum vi, in auxiliū Orani venit: qui vrbe captiuitate & direptione cognita, nil tentandū cōtra Hispanos victores ratus, ad regē suū redijt. Ergo Nauarrus ad exercitum reuersus, qui in quatuor agmina quadrata erat diuisus, quorū singula bis mille & quingētis militibus cōstabant, sibi vnū agmē asciuit, quo per omnes partes discurrens, ceteris laborātibus auxilio esse posset. Tormēta bellica, quę Ximenij diligētia, simul cū equitibus, in tāta festinatione è nauibus educi potuerūt, puluere tormētorio, reliquisq; apparatib⁹ instructa subsequi iussit. His ad hūc modū cōstitutis, tubis clāsicū incipientibus, & omnibus Iacobū diuū Hispaniæ tutelare in clamātibus, rectā ad cliuū occupādum, & inde hostes deturbādos, infestis signis, & armis cōtendere imperat. Illi verò haud segnes, per loca aspera & difficilia, gradu militari, prout tubæ cymbalāq; præcinebāt incedentes, iras taciti in Mauros acuebāt. Illi è montis vertice partim telorū iactu, partim crebra lapidū ingentiū volutione, nostrorū ascēsum omni ratione, phibere nitebantur. Qui è Mauris paulò audaciores erant, ab stationibus nō nihil discedētes, loci opportunitate confisi, facilis enim erat ad suos regressus, nostros ad manus cōserendas prouocabāt. Erant quidē nostri Ducū & tribunorū imperio iussi, ne locū vllō pacto deserere auderēt, antequā verticē occuparent: non tamē defuerunt, qui Maurorū insolentiā ferre nō potuerint. Inter quos nōnulli Guadalfajareses, prōptiori animo & manu, facinus aliquod strenuū ante alios edere cupiētes, lōgius ad prouocatores progressi, temeritatis pœnas dederunt. Nā Ludouicus Cōtreras interemptus fuit, & reliqui vt ad suos reuerterētur, vi sunt coacti. Mauri verò, propter primi congressus fortunā lati, amputatū Ludouici caput, veluti Christianorum pereuntium primitias, ad vrbe ferendū curant, quod in nostrū ludibrium pueris per vicos rotandū est traditū. Erat Ludouicus altero oculo orbatus, quod cū vetulæ auguratrices, quarum ingens numerus apud Mauros est, animaduertissent, dira superstitione tactæ ad suos in clamare cœperūt, certā esse Orani captiuitatē: proinde salutis suę quisq; pro viribus in tēpore cōsuleret: id apertè numina declarare, cū is qui ex hostib⁹ ferro primus occubisset luscus esset. Tātus tamē vulgi de capite abscisso mutuò sibi gratulātis cōcurfus fuit, vt ad subterranea ergastula, quibus

bus Christiani vincti afferuabantur, dolore & miseras aucturi detulerint, Alfaquini esse dictitantes, ita enim ex suorum pontificum nomine, Archiepiscopum nostrum appellabant. Id cum Franciscus quidam Deolodatus audiisset, qui in Ximenij familia aliquando vixerat, & in Mercabirana oppugnatione à Mauris captus toto quadriennio in vinculis fuerat, caput sibi ostendi postulauit. Postquam faciem, & oculi etiam orbitatem perspexit, non hoc (inquit) caput Alfaquini nostri est, ut vos vanè putatis, sed alicuius gregarij militis. Interea nostri in aduersum nitenti, ad montem occupandum: sed festinantes à nebulis atris, quæ subito & motis cacumem, & ipsos etiam Mauros è conspectu abstulit, retardati sunt. Hunc tamè casum in augurium secute cladis Mauri acceperunt, ut ipsi postea dicebant. Nostri ergo pertinacibus, & constantibus animis, tantum repulso & contumaciter effecerunt, ut capacissimum aque locum, à quo in prima statim motis ora venie nitidissimè defluunt, quæ Mauri ingenti contentione defendebant, sibi per vim & per necem occupauerint. Et tantò ob via difficilis molestia, & festinandi studium, in solo presertim ardenti & estiuoso, nostri fatigati: quibus multum roboris & fiduciae dedit aqua eo tempore occupata. Quare tormentis interficere, & suburbanas quasdam habitationes collocatis, Maurorum agmina gladibus ferreis & non mediocri magnitudinis lapidibus malè multabant. Nauarrus & aliquot selecti milites, tantam ferro stragem ediderunt, ut terribili metu debilitati Mauri, vim illorum sustinere nequiverint, sed terga dantes motu deseruerint, nostrisque liber transitus sit relictus. Maurorum fuga conspecta adeo animose nostri sunt insecuti, ut militaris ordinis obliti, & ducum imperia parum attendentes, per subiectam Orano planiciem sese aduersus fugientes effuderint. Hæc turbatio & ordinum confusio, qua sese milites per campos insequendi auiditate ad urbem late explicarunt, non inutilis fuit ut timebatur: nam terrorem maximum Mauris incussit, multo maiorem exercitum quam erat, ea specie existimantibus. Interea classis non cessabat Orani muros quatere, quamuis Mauri pro virili sese defendere satagerent, & crebris tormentorum ictibus nostros impeterent. Accidit verò ut tormentarius magister, tam bene collineauerit pilam ferream contra præstantissimam Maurorum machinam, ut illam confregit, & loco deturbauerit. Exinde hostium ictus remissiores fuerunt, adeo ut nostri è triremibus desilietes, terrestribus copiis sese coniungere potuerint. Coniuncti fortissimè dimicantes effecere, ne fugientibus hostibus pateret aditus in urbem, sed coacti fuerint, præter casam (quod aiunt)

aiūt) fugere, vijs omnibus per nostrū militē occupatis. Dū hæc gerūtur, sex christianorū signa in sūma vr̄bis arce sunt cōspecta, & paulō post intra semihorē spatiū, omnia mœnia nostrorū vexillis tenebantur. Nā nostri milites per hastas mirabili pernitate reptātes, dicto citiūs omnia præsidijs obfederāt. Tāto ergo impetu cōscensum fuit, vt postea id per otīū cōsyderātes, vix fieri potuisse crederēt ipsi auctores. Nā parta victoria, cū idē efficere laborarēt, nunquā successit: nunc murorū altitudine, nunc hastarū polita leuitate, & flexibili materia, militū studiū & conatum retardātibus. A deo ad res præclaras gerendas necessarius est ille ardor, quo animi incalescūt cū res vera agitur. Sosa cohortis pontificiæ præfectus, fuit primus qui reptando in muros cōscendit: nā diuū Iacobū & Ximenij auspiciā inclamās, & è summis mœnibus Ximenij vexillū ostētans, victoriā partā nuntiavit. Cōplures intra vr̄bē è muris desilientes, portis reſeratis, aditū reliquis militib' dederūt. Mauri re insperata perterriti, & suorū militū præsidio destituti, ob subitā nostrorū irruptionē, multi se in facella (quas mesquitas vocāt) recepere, alij in munitas quorūdā diuitū eðes, nōnulli quibus animus erat prōptior, patētioribus locis cōuenerunt, vltima aduersus hostes experiri parati. At vbi vniuersum nostrorū exercitū vr̄bē ingredividerūt, totāq; illā formidandā aciē per omnes vicoscircūfundi, veriti ne omnino spes fugē interciperetur, vr̄bis portas petiuerūt, si fortē cū irrūpentiū cōfusa multitudine ipsi elabi quoquo modo possint. Ex nostris equitibus, quibus vt diximus Villaroellus Castorlanus præerat, plures quā ducenti, id quod futurū erat rati, ante portā Trimeseniā cōsistentes, quā hostibus fugiendum erat, penē ad vnū omnes cōfodissent, nisi subitus Villaroelli casus eis salutē insperatā attulisset. Ille enim ab hostibus nihil periculi esse cogitans, quos in diuersa dispersos esse nouerat, prædē solū inhiabat. At centū & quinquaginta Arabū equites, qui nō minus quā nostri prædandi erant cupidi, vt mos gentis illius est, in socios victos omni perfidiæ genere insultādi, in hortis suburbanis delitescebant. Hi vltimos equitum subitō adorti, tantum Villaroello terrorem iniecerunt, magnū aliquem exercitum à Trimesenio rege venisse existimanti, vt dum ad nostros inconsultē se recipit, equum amiserit Arabis hasta perfosum. Hoc vnus è cornicinibus, qui equites sequebatur videns, pro pudor (inquit) Hispani equites, cur fugitis vestros captiuos? Hi Arabes nuper vestras manus effugientes, in hosce hortos se receperūt, si quā

DE REBUS GESTIS

quà possint mortē effugere. His verbis nostri sese collegerūt, & impressione facta, Arabes in fugā verterūt, nōnullis occisis. Decem ex nostris Arabū hastis cōfossi perierant, antequā se colligerent: inter quos Pezānum Pezuelésē, Didacū Quiralum, Franciscū Vaezium, Ferdinandū Cauiā Cōplutenfes, cecidisse accepi. Exercitus qui Oranū victor occupauit, tanto ardebat odio cōtra aliene religionis homines, vt nulli ætati aut sexui pepercerit: omnia ferro & igne vastabātur. Hanc stragē pulchris carminibus, Gonsalus Egidius in cōmētariolo de bello Africano, descripsit. Igitur nostri humanitatis oblitī, vt in victoria fieri solet, nullū sãuiendi finē facturi videbātur, nisi nox lucē ademisset, & receptui signa fuissent data. Quisq; ad suā stationē & ducē properabat: sed tanta erat militū cōfusio, qui Maurorū domos diripiebāt, seq; spolijs tū argenti facti, infectiq; tum variē suppellectilis locupletabāt, vt nullo modo cōtineri potuerint. Rursus ergo ad direptionē redeūt, atque omnia vrbis loca, paucis exceptis, occupant, occiso ingenti hostiū numero: & epulis, quas sibi illi in cœniã parauerant, diei famē nostri depulerūt. Sed tandē somnus ex labore & vino obortus eos oppressit, & cruētis hostiū cadaueribus tāta securitate & fiducia indormierūt, vt permulti in Orani vrbis plateis ad multā diē stertuerint. Nauarrus interea vigilātib; cēturionibus per opportuna loca dispositis, excubias fieri diligenter iubet: & insidias Maurorū timēs, nūquā militare sagū exiit: quod illi perpetuū in bello fuit, erat enim somni parcissimus. Postero postquā illuxit die, Nauarrus omnia strenui Imperatoris munera execut⁹, vrbē circūlustrat. Cū tot passim cadauera miserādis vulneribus perfossa nostri cōtuerētur, hostili furore & rabie, quę in pectoribus humanis ex bellica cōtentione innafcūtur, mitigatis, misericordia & cōmunis fortunę recordatione tacti, palàm illachrymabātur: & ad deditiōē eos perhumaniter inuitabāt, qui vel ad mesquitas, vel ad loca aliqua tuta cōfugerāt. Perculit potissimū nostrorū animos lactens infantula, quę in media via matri interemptę adreperat, & vellicata per blāditiã papilla, colludēs suggere tētabat. Hęc Georgio Baracaldo, qui Ximēnio ab epistolis fuit, dum sub corona captiui veneunt, exiguo pretio celsisse Egidius scribit, & à se postea in Hispania visam. Huius per similem casum Aristides Thebanus, qui Apellis equalis fuit, pinxisse fertur. Oppido enim capto ad matris moribundæ mammam infans repperat, adeoque mirum artificem fuisse aiunt in affectibus

affectibus exprimendis, vt mater sentire videretur, & timere ne pro
 lacte sanguinem infans lāberet. Illico Nauarrus ad mesquitas & præ
 sidiarias domos expugnandas milites quosdam selectos mittit,
 ipse circumcirca regionem explorat: vt priusquā Ximenius ex Mer
 salcabirana arce Oranum veniat, omnia tuta forent. Illi qui ad mes
 quitas capiendas sunt profecti, tanto impetu hostes sunt adorti, vt
 quauis egregiè seq̄, & loca tuerentur suscepta, inde tamē nostrorū
 militum virtute deturbati, tandem victoribus cesserint: totaque vrbs
 in deditiōem sit redacta. Arianarorum fratrum virtus quos Cāta
 bria miserat, principium loca illa capiendi dedit. Nam cum ad mes
 quitā maximā præclarè vtrinq; dimicaretur, hi, comitesq; nonnulli
 robore suo freti, ædis fastigia reptādo occupauerunt: in quos cū tela
 ab hostibus frequentia iacerētur, essentq; animi dubij an in Mauro
 rum cōfertissimā multitudinē sese immitterēt, nā diutius eo in loco
 cōsistere nequibant, nihil amplius cunctati, se in medios hostes, ma
 gna animi præstantia præcipites dederunt. Sic ad vnū hostibus ca
 ptis, maxima mesquita in potestatem nostrā venit, & reliqua dein
 ceptis loca, in quibus Mauris spei aliquid, aut fiducię remanserat. Viri
 multi insignes & præclari ex hostibus cecidisse dicuntur, sed promi
 scui vulgi quatuor millia, & aliquāto plures. Certè omnes plateæ &
 vię, adeo cadaueribus erāt plene, vt necesse esset ambulantiū pedibus
 cōculcari. De captiuorū numero, parū conuenit inter eos qui per epi
 stolas tunc amicos certiores de his rebus fecerūt. Alij enim quinque
 millia fuisse, alij octo scribūt: vt Hieronym⁹ Iulianus scribēdarū epi
 stolarū Baracaldo socius. Ex nostris triginta sunt desiderati, qui fer
 me in mōtis expugnatione perierāt. Præda adeo ingēs & opulēta fer
 tur, vt nō solū tribuni militares & duces, inter quos quendā fuisse cer
 tū est, cui decē millia ducatorum obuenerint, sed ipsi quoq; gregarij
 milites, atq; adeo calones & lixæ, auro & argēto diuites discesserint.
 Quingētis millibus nummūm aureorū Orani præda integra estima
 ta est: quod neutiquā mirū videbitur, vrbs opulētiā & diuitias repu
 tātī. Mille & quingētas tum mercatorū, tū artificū officinas Hiero
 nymus Iulianus se per id tēpus Orani numerasse tradit: quod si ad
 mittimus, vix in tribus præcipuis Hispanię oppidis in quibus nun
 dinę frequentes sunt, tot reperientur. Nō defuerunt ad bellum Afri
 canum suscipiendum, neque postea in prælij discrimine ostenta,
 quę neutiquam recensuissem, nisi eius temporis scriptores cōstanter

DE REBUS GESTIS

ea non modò asseuerarint, sed sacris concionibus in templis euul-
 ganda, multis obtestationibus tanquam rem admirandam, cōmen-
 dauerint. Aliquot ante diebus, cū dilationibus de quibus diximus, in
 Hispania Ximenius detineretur, ad Vaionam Carpetanię vicū, vbi
 Tagusa modicus fluuius, non longè à Toletō in Xaramam capacio-
 rem confluens, frequenti per cymbā vectorum traiectu, locū ignobi-
 lem alioqui illustrat, crucem per aliquot dies visam esse ferunt: de
 qua cū crebri sermones in comitatu regio fierent, eisq̄ue Ximenius
 aliquando interesset, multiq̄; causā sciscitarentur, quid potissimū si-
 bi crux vellet Vaionæ viculo imminens: quidā vt apparet nō inertis
 ingenij homo, Ximeno presentī dixit. Te ô Antistes crux admonet,
 vt expeditionem susceptam matures: nā Vaiona parū à Ve ayna di-
 stare vides. Porrò Ve ayna Hispanorum lingua id significat, quod va-
 decitò, si quis latinè interpretetur. Simili diuinatione in voce sary-
 rus, cuius imago Alexandro, dum Tyrum obsidet, per quietem obla-
 ta fuit, Aristander vates eam esse capiendā pronunciauit. Portu egre-
 dientibus, crux in Africa primò sese obtulit. Igitur Cazalla titularis
 Episcopus, crucem in limine portus conspicatus (nam is de ea re ius-
 su Ximenij, ad Villalpandum Toletanum Vicarium scripsit) ad mi-
 lites conuersus, in hoc (inquit) signo vincemus. Quod enim quinto no-
 nas Maias, Toleti in templo maximo concionantē me audiuiſtis cū
 de crucis dominicæ inuentione tractarem, nos nempe crucem do-
 minicā repetitū in Africam tendere, quam perfidi Mauri Mahome-
 to duce ex illis locis impiè deturbassent, en se nobis in vestibulo of-
 fert, vobisq̄; certum victorię augurium dat. Aper deinde immanis,
 è proximis saltibus per medias acies ferociter pertransiens, clamo-
 re nostrorum cōtinuò exorto, quasi ex cōposito factum esset, Maho-
 metū esse omnes cōclamarunt, & militum telis transfixus est. Ingens
 vulturū multitudo, cadem Maurorum palā significantiū, hostiū exer-
 citū circunuolabat, nunquā ad nostros deflectētes: vt prisca sapientiū
 dicta vera esse deprehensa sint, qui vultures exercitus sequi prodide-
 runt, eosq̄ue potissimū diligenter oberrare, quorum interneccionem
 futuram esse triduo ante pręsenferint. Leones itē per syluas fremen-
 tes à circunuicinis Mauris audiebantur, qui post prælium commis-
 sum, ad cadauera deuoranda de nocte conuenerunt. Cū à nostris
 caperetur, duplex item Iris visa est Orano imminere: quas cū Caro-
 lus Mendozius Friaſio iurisconsulto ostēderet, subitò veluti diuinās,
Oranum

Oranum in nostram potestatem venisse, exclamat. Hoc cum Ximenius resciuit, pronuncia caelo (inquit) venisti Iris, nobis victoriam ratam factura. Atque ad familiares conuersus, in scholis philosophorum, Irim non modo tempestatem, sed pugnam etiam significare, audisse se dixit: Iam vero eius geminationem pugnae atrocitatem proculdubio indicare: penes quos tamen victoria esset futura, a Dei opt. max. pendere voluntate. Certum Nautae tempestate iactati, aeris indifferenter arguunt, nos item speremus rerum immutationem: sic enim qui haec tenus famelici & siticulosi, montis ascensu prohibebantur, urbem occupabunt. Haec dicenti nuntius aduenit, qui urbem esse captam declarauit. Admirabile videbitur quod dicturus sum, sed nihil certius eo tempore est habitum, ac proinde multorum scriptis testificatum: nam praeter priuatorum hominum epistolas, Gonfalus Egidius, & quidam innominatus auctor, qui commentariolis latine editis, huius pugnae seriem ediderunt, magna hoc asseueratione affirmant: solem scilicet, quatuor & amplius horas, cursum suum continuasse. Nam cum a nostris mons appetebatur, dies palam inclinare coeperat, fermeque sol iam occasui proximus esse videbatur: quod unum (ut diximus,) Nauarrum ad montis radicem, priusquam praelium tentaret reputantem, non mediocriter conturbauerat. Hoc etiam Ximenium considerasse aiunt, prudenter tamen tacuisse, donec res haec mirabilis omnibus vulgata fuit. Animaduertisse hoc etiam nonnullos ex Mauris affirmant, qui rei nouitate percussis, sacrum susceperint baptismum. Certum in eo praelio, quo temporibus nostris Carolus V. Romanorum imperator Ioannem Federicum Saxonem fudit, diem quoque longiorem fuisse scribunt, quam eo tempore cursu solari esse potuisset, quod & ipse Caesar affirmabat. Huiusmodi autem miracula an ex opinione humana nascantur (res enim maximas & difficiles breui tempore absolui non credimus) an lux illa vere tardior fuerit, praepotentis Dei voluntate, non est consilium persequi. Igitur Ximenius captae urbis nuntio impendio laetus, noctem illam hilarem, in hymnis, & gratiarum actionibus somni immemor inter suos traduxit. Postridie eius diei triremibus oranum petere placuit, ut salebrofi itineris difficultates vitaret. Fruebatur inter nauigandum pulcherrimo urbis aspectu, menianis frequentibus, & candidissimis turribus collucentibus. Ad terram expositus, crucis vexillo praecunte, & victore milite stipatus, urbem ingressus, laetis omnium

DE REBUS GESTIS.

acclamationibus suscipitur, laudes Deo opt. max. victoriarum largi-
 tori incipientium, & Ximenium gentium barbararum victorem proclamam-
 tum. Quae ille re mirifice oblectatus, Davidis versiculum sublimi voce
 protulit, ita ut ab omnibus exaudiri posset. Non nobis domine, non
 nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ad Alcazauam (hoc est ad arcem
 maximam) e vestigio perrexit: neque enim alteri praeterquam Xime-
 nio aditus ad eam se daturum praefectus affirmauerat. Postquam re-
 ceptus fuit, clauis sunt ei traditae: & protinus treceti ex Christianis
 captiui, qui dira seruitute a Mauris premebantur, ex arcis ergastulis
 in lucem sunt producti, atque optata libertate donati. Oblata est illi uni-
 uersa praeda tanquam praecipuo imperatori, quae publice iussa fuerat af-
 feruari. Ille quamuis multa pretio, & elegancia insignia videbantur, nihil
 ad rem suam priuata transulit: sed quaedam in publicos exercitus usus, quae
 admodum cum Nauarro conuenerat, quaedam ad Regem deportanda seposi-
 ta fuerunt. Ducibus deinde, & tribunis militaribus vocatis, virtutem illo-
 rum publice collaudauit, & pro tam fortiter nauata opera benignissime
 gratias egit: & torquibus, armillis, & Numidicis phaleris, aliisque item
 militaribus praemijs, prout quisque merebatur, donauit. Cadauera ex-
 tra urbem ut eijceretur curatum est, quorum foetor urbem penitus infecerat, &
 periculum erat ne aer, qui facile alienas impressiones recipit, pestilentes
 afflatus conciperet, & corrumperetur. Negotium id fuit cum primis o-
 perosum & molestum: neque enim paruo tempore tam ingens foetidorum ca-
 dauerum multitudo expelli poterat, neque facile erat homines inuenire
 qui vespillones agerent. Idcirco aut in scrobes profundos sunt im-
 missa, & aggesta terra cuncta: aut per vicos alia ignibus incensis com-
 busta, alia ustulata. Sed vix efficere omni cura potuerunt, ut mul-
 tis post diebus a Ximenij discessu, cadauera per Orani vias non
 iacerent permulta: adeo ubi lucrum non est, vulgus laborem etiam
 sibi necessarium fugit. Bellica instrumenta aerea, quae moenibus di-
 ruendis ob ingentem magnitudinem sunt idonea, plusquam sex-
 xaginta instructissima sunt capta: Catapultarum, Scorpionum,
 Balistarum, & iaculorum immensus numerus. Quare miraculo proxi-
 mum esse videri possit, atque ideo Ximenij auspicijs, eiusque pietati as-
 cribi solet, urbem Mauritaniae celeberrimam, tot apparatibus belli-
 cis refertam, tam florenti iuuentute, ac tot praesidijs Numidarum
 (quos Arabes vocat) abundantem, quae vel sex mensium obsidione
 vix expugnari posse credebatur, tanta celeritate & paruo temporis
 spatio

spatio, tā deniq; incruēta nostrorū victoria, captā esse. Erat in ore omniū, id quod Cæsar Pharnace deuicto ad Senatū scripsit, Veni, vidi, vici, ob festinationē celeritatemq; qua hoc bellum Africanum confectum fuit. Quare Ximenij virtus & fortuna, omnium literis & memoria hominum est celebranda, qui Oranum nondum visam, eo ipso quo appulerat die vicerit, subegerit, & occupauerit. Quāq; nunc verū esse, quod inter veteres parœmias circumfertur, suam quenq; moribus & industria fortunam fingere, ostendemus. Nam portarum occlusio, qua Mauri & Numidæ exclusi sunt, non ideo facta est, ne si cum Mauris etiam Arabes reciperentur, horum tyrannidi, seruiendum esset, vt vulgò iactabatur. Multò verifimilior causa est, quæ ab Oranensibus nonnullis adhuc superstitionibus refertur. Hi enim qui inter captiuos, aut dedititios ducti, in vicis Guadalajaræ proximis vitā agunt, proditione suorū ciuium urbem esse captā mihi retulerunt. Sed non ab re fuerit de ingenio & moribus Arabū (quos Alarabes passim vocamus) nonnihil præfari: vt sic intelligatur, quæ de occlusione portarū dicta est causa. Est gens in Africa, quæ deserta loca in tētorijs incolit, vnde primū scenitæ sunt dicti, sine legibus, sine certis laribus, sine vllō mansuetioris vitæ cultu. Hi quod potissimū eam Africæ partē occupauerint quæ Numidia dicitur, à Romanis Numidæ sunt vocati, nostri verò Alarabes (vt dixi) appellāt, quo nomine à Mauris etiā dicuntur. Erāt enim Arabiæ desertē quōdam indigenæ, qui per Ægyptum in Africam venerunt, et bonā eius partem armis subegere, rei pecuariæ in primis addicti, latrocinijs & cædibus intenti, nullamq; vel fidei vel iustitiæ rationem habētes. Hi assiduis exercitationib⁹ & vitæ rigore duratis corporib⁹, ad vsum militiæ peraccōmodi semper fuerunt, atq; cū Mauris, quoties à bellis externis otiiū est, perpetuas pugnas exercēt. At si quādo ex alienis regionibus hostes adueniant, illico se cum Mauris coniungunt, & veluti religionis & communis patriæ prætextu, stipendio conducti, vindices se illorum profitentur. Non tamen urbibus suscipiuntur, quoniam alienis opibus insidiantur, nullaq; legum pœna, aut dominorum querelis à solitis rapinis abstinēt. Hi dum res Mauris prosperè succedunt, non ignaui aut segnes operas suas præstant: at si vinci Mauros contingat, tanta est Numidarum in eos sæuitia, tanta deprædandi superatos libido, vt præ illorum truculentia, quiuis hostes mitissimi habeantur. Igitur Oranienses